

تبیین الگوی هدف‌گذاری در اسناد تحولی

کلیدواژه‌ها: مفهوم الگوی هدف‌گذاری، سطوح مقاصد و هدف‌ها، الگوی تدوین مقاصد آموزشی در حوزه هنر

اشاره

هدف خواسته‌ای است که یک فرد، گروه، سازمان یا یک نظام می‌خواهد در محدوده زمانی مشخصی به آن دست یابد. پس از تدوین اهداف، ذینفع برای نیل به آن برنامه‌ریزی می‌کند و متعهد می‌شود که در یک بازه زمانی بدان دست یابد. در نظام آموزش و پرورش، اهداف در چهار سطح تدوین می‌شوند و هر یک از آن‌ها نیز ویژگی‌های خاص خود را دارد. این مقاله در دو قسمت، به مطالعه این فرایند در سطح نظام آموزش و پرورش و برنامه‌های درسی می‌پردازد. قسمت اول مقاله، چگونگی تدوین اهداف آموزش و پرورش را در سطح نظام کلان آموزش و پرورش (کل دوره‌های تحصیلی و به تفکیک دوره‌های تحصیلی) بررسی می‌کند. قسمت دوم، الگوی هدف‌گذاری نوین در سطح برنامه‌های درسی را که با توجه به پنج عنصر تربیتی (تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق) و در چهار عرصه یادگیری (خود، خدا، جامعه و نظام خلقت) به تصویب رسیده است و نیز فلسفه ارائه این الگوی جدید را، نقد و بررسی می‌کند.

مفهوم الگوی هدف‌گذاری

قبل از بحث در خصوص مقاصد غایی آموزش و پرورش، ابتدا لازم است مفهوم الگو یا مدل و واژه هدف‌گذاری را تبیین کنیم. برخی از صاحب‌نظران دو واژه الگو و مدل را متفاوت از یکدیگر و برخی نیز مترادف با یکدیگر می‌دانند. گروه اول واژه الگو^۱ را که یک کلمه در اصل ترکی است، بیشتر به معنای «طرح ساده شده‌ای از یک واقعیت می‌دانند که خطوط اساسی یک مجموعه و روابط بین عناصر آن را بیان می‌کند» (توسلی، ۱۳۶۹: ۱۴۳).

برخی الگو را طرح و نمونه‌ای تعریف کرده‌اند که می‌توان از آن الهام گرفت و یا آن را تقلید کرد (زنجانی، ۱۳۷۹: ۴۴).

هولد (به نقل از توسلی، ۱۳۶۹: ۲۷) مدل

را نوعی ساختمان از یک نظریه می‌داند که برای نشان‌دادن و تبیین عناصر اصلی یک ایده و ارتباطات

بنیانی آن نظریه استفاده می‌شود.

عده‌ای نیز تفاوتی بین الگو و مدل قائل نیستند و معتقدند فرانسوی‌ها واژه مدل^۲ را به جای واژه انگلیسی pattern (الگو) به کار می‌گیرند.

بنابراین، ما نیز نظر این عده را می‌پذیریم و می‌گوییم: الگو یا مدل طرحی از یک واقعیت است که به کمک تصاویر ذهنی، نمایش‌های گرافیکی، نمایش‌های بیانی یا ریاضی، برای نشان دادن و تبیین عناصر اصلی ساختار یک نظریه و نحوه ارتباط بین عناصر سازنده آن به شیوه‌ای منطقی و معنادار، در تلاش است که نحوه انجام یک کار، رسیدن به یک تعمیم، پیش‌بینی در خصوص احتمال وقوع یک پدیده یا ارائه راه‌حل برای یک مسئله و تولید یک چیز را نشان دهد.

هدف‌گذاری^۳ به تدوین اهداف با بهره‌گیری از منابع (فرد، جامعه، دانش، پژوهش‌ها، بیانیه‌ها،

مصوبات قانونی و آرای مربیان) و نیز نوشتن اهداف با رعایت مجموعه‌ای از معیارها اشاره دارد.

عده‌ای از صاحب‌نظران آموزش و پرورش، واژه «Goals» (آرمان‌های آموزش و پرورش) را برای اهداف غایی آموزشی و تربیتی، واژه «Aims» (مقاصد آموزشی) را برای اهداف دوره‌های تحصیلی و واژه «objectives» (اهداف) را برای مقاصد برنامه‌های درسی که جنبه عینی‌تر دارند، به کار می‌گیرند. الگوها و مدل‌ها در تدوین آرمان‌های آموزش و پرورش، مقاصد دوره‌های تحصیلی و اهداف برنامه‌های درسی متفاوت هستند و هر کدام ویژگی‌های خاص خود را دارند.

سطوح هدف‌ها و مقاصد

مقاصد آرمانی و آموزشی نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در سه سطح بررسی کرد.

۱. مقصد غایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران یا مقصد آرمانی^۲

هر نظام آموزشی معمولاً یک هدف غایی دارد که در یک یا چند عبارت یا یک بیانیه اعلام می‌شود.

معمولاً این نوع از مقاصد، سیمای انسان مطلوب را با توجه به فلسفه تربیتی و سیاسی یک کشور بیان می‌کنند. در بخش چشم‌انداز از سند برنامه درسی ملی، مقصد غایی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در تربیت انسان مطلوب، ذیل مجموعه‌ای از واژگان و مفاهیم، این‌گونه بیان شده است:

«تربیت نسلی موحد، مؤمن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت، حقیقت‌جو و خردمند، دانش‌پژوه و علاقه‌مند به علم و آگاهی، عدالت‌خواه و صلح‌جو، ظلم ستیز، جهادگر، شجاع و ایثارگر و وطن‌دوست، مهرورز، جمع‌گرا و جهانی‌اندیش، ولایت‌مدار و منتظر و تلاش‌گر در جهت تحقق حکومت عدل جهانی با اراده و امیدوار، خود باور و دارای عزت‌نفس، امانتدار، دانا و توانا، پاکدامن و باحیا، انتخابگر و آزادمنش، متخلق به اخلاق اسلامی، خلاق و کارآفرین، مقتصد و ماهر، سالم و بانشاط، قانون‌مدار و نظم‌پذیر، وفادار به ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی و آماده ورود به زندگی شایسته فردی، خانوادگی و اجتماعی براساس نظام معیار اسلامی» (۱۳۹۱، ص ۸).

**مقصد غایی
آموزش و پرورش
در واقع مقصد
طلایی هر نظام
آموزشی است**

این مقصد خصوصیات عقلانی، اعتقادی و ایمانی، اخلاقی، علمی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، حرفه‌ای و زیستی انسان مطلوب را در ابعاد فردی، خانوادگی، محلی، منطقه‌ای ملی و جهانی ترسیم می‌کند. الگوی تدوین این نوع از مقاصد معمولاً بر مبنای شایستگی محوری و برنامه‌محوری است. دستیابی به هر شایستگی مستلزم کسب دانش، ایمان و باور، مهارت و عمل، فضیلت‌های اخلاقی خاص و خردورزی ویژه است. مقصد غایی آموزش و پرورش در واقع مقصد طلایی هر نظام آموزشی است.

۲. مقاصد غایی نظام رسمی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران^۵

این مقاصد با توجه به سیمای انسان مطلوب (مقصد غایی آموزش و پرورش) و تربیت ابعاد وجودی

انسان، مصوبات قانونی و نیازهای اساسی فرد و جامعه تدوین می‌شود. مقاصد در این مرحله همچنان وسیع، کلی و انتزاعی هستند. الگوی بیان این اهداف معمولاً شایستگی محور، نتیجه‌محور و چندبعدی است. شایستگی به مجموعه صفات و توانمندی‌هایی اشاره دارد که انتظار می‌رود دانش‌آموز در جریان تربیت دوازده ساله در هر دوره تحصیلی، از طریق کوشش خود و مدرسه، به بخشی از آن دست یابد. نتیجه‌محوری بر شایستگی‌های مورد نظر در سیمای انسان مطلوب تأکید دارد و چندبعدی بودن بر تدوین اهداف با توجه به ساحت‌های تربیتی شش‌گانه، یعنی ساحت تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی، تعلیم و تربیت زیستی و بدنی، تعلیم و تربیت زیبا شناختی و هنری، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای و تعلیم و تربیت فناورانه، برای نیل به انسان مطلوب، توجه دارد. از جمله مقاصد تربیتی آموزش و پرورش می‌توان به این موارد اشاره کرد:

● در بعد تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی:

«تلاش مداوم در جهت ارتقای ابعاد معنوی و وجودی خویش و دیگران، از طریق برقراری ارتباط با خداوند (عبادت و تقید به احکام دینی) و دعوت سایرین به دینداری و اخلاق‌مداری».

این مقصد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود و دیگران، پاکدامنی، متخلق شدن به اخلاق اسلامی و وفاداری به ارزش‌های اسلامی تأکید دارد.

● در بعد تربیت اجتماعی و سیاسی:

«درک مناسب موقعیت اجتماعی و سیاسی خود و جامعه و مواجهه خردمندانه با تحولات اجتماعی و سیاسی براساس نظام معیار اسلامی، به‌منظور ساختن آینده‌ای روشن و تأثیرگذاری بر آینده خود و جامعه در سطح ملی و جهانی».

این مقصد به شایستگی‌های اجتماعی، وطن‌دوستی، عدالت‌خواهی، جهادگری، ایثار، جمع‌گرایی و جهانی‌اندیشی، انتظار و تلاش‌گری در جهت تحقق حکومت عدل در سطح ملی و جهانی و انتخاب‌گری و آزادمنشی تأکید دارد.

● در بعد ساحت زیستی و بدنی:

«تلاش پیوسته برای حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت جسمی و روانی خود و دیگران براساس نظام معیار اسلامی».

مقاصد دوره‌های تحصیلی اهدافی هستند که از برش زدن به مقاصد غایی آموزش و پرورش و با توجه به مأموریت‌های هر دوره تحصیلی تدوین می‌شوند

جدول ۱ مثالی از الگوی تدوین مقاصد آموزشی در حوزه هنر از طریق برش زدن به یک مقصد غایی (شکستن اهداف به سطوح جزئی تر).

نمونه‌ای از مقاصد غایی در ساحت هنری	مفاهیم و مهارت‌های مندرج در مقصد غایی	مأموریت‌های دوره	مثالی از شکسته شدن یک مقصد غایی در چهار سطح تحصیلی
<p>۱. با مطالعه زیبایی‌ها در آثار خلقت و پدیده‌های محیطی، از اصول زیبایی‌شناسی و قالب‌های هنری برای بهسازی محیط زندگی و پاسخ به نیازها استفاده کند.</p>	<p>مطالعه زیبایی‌ها: مشاهده پدیده‌ها و شناسایی آن‌ها، کشف الگوها و اصول زیبایی در طبیعت، طبقه‌بندی الگوها، درک روابط بین عناصر و تفسیر الگوهای مورد قبول، نتیجه‌گیری در قالب‌های هنری: سبک‌های هنری، هنرهای آوایی، نمایشی، خطاطی، نقاشی، گرافیک و مجسمه‌سازی</p>	<p>کسب شایستگی‌های پایه، پرورش حواس و تمثیل پرورش عواطف و شوق به یادگیری</p>	<p>سطح ۱ (پایه‌های اول تا سوم) با مشاهده مستقیم طبیعت و دریافت حسی از پدیده‌های محیطی، دریافت خود را به زبان هنری ابراز کند.</p>
		<p>تقویت مهارت‌های یادگیری پایه، پرورش تخیل، کسب تجربه‌های فردی و گروهی، رشد تفکر علمی و شناخت ارزش‌ها</p>	<p>سطح دوم (پایه‌های چهارم تا ششم) عناصر زیبایی‌شناسی را در پدیده‌های محیط اطراف مشاهده و با طبقه‌بندی اطلاعات جمع‌آوری شده، ارتباط میان عناصر را در قالب یک طرح هنری ارائه کند.</p>
		<p>پرورش ابعاد وجودی، شکل دادن به هویت فردی، کشف و پرورش استعدادها</p>	<p>سطح سوم (پایه‌های هفتم تا نهم) با بررسی پدیده‌های محیطی، اصول زیبایی‌شناسی را کشف و از آن‌ها برای انعکاس علاقه‌ها و ویژگی‌های شخصی در محیط زندگی استفاده کند.</p>
		<p>هدایت به رشته‌های تحصیلی مورد علاقه؛ آمادگی برای ورود به جامعه و دانشگاه با هدایت شغلی و حرفه‌ای</p>	<p>سطح چهارم (پایه‌های دهم تا دوازدهم) با مطالعه زیبایی‌ها در آثار خلقت و پدیده‌های مصنوع، از اصول زیبایی‌شناسی و قالب‌های هنری برای بهسازی محیط زندگی و پاسخ به نیازهای هنری استفاده کند.</p>

این مقصد به شایستگی‌هایی نظیر سلامت و نشاط، اراده و امید، عزت نفس، پاکدامنی و حیا و شایستگی‌های فردی و خانوادگی تأکید دارد.

۳. مقاصد دوره‌های تحصیلی (Educational Aims)

مقاصد دوره‌های تحصیلی اهدافی هستند که از برش زدن به مقاصد غایی آموزش و پرورش و با توجه به مأموریت‌های هر دوره تحصیلی تدوین می‌شوند. کلیت این اهداف در مقایسه با مقاصد غایی نظام رسمی آموزش و پرورش کمتر است و تا حدی نیمه انتزاعی است. به همین علت، با بررسی این اهداف می‌توان پی برد کدام حوزه‌های یادگیری یا موضوعات درسی را تحت پوشش قرار می‌دهند.

در تدوین مقاصد آموزشی دوره‌های تحصیلی از الگوی زیر پیروی شده است:

۱. ابتدا مفاهیم و مهارت‌های مطرح در هر مقصد با همکاری متخصصان تعلیم و تربیت و متخصصان موضوعی تجزیه و تحلیل شده است.
۲. در گام بعدی مأموریت‌های هر دوره تحصیلی و

مهم‌ترین محورهای آن مشخص شده است.
۳. در گام سوم با بهره‌گیری از مقاصد غایی و تناظر یک‌به‌یک و مأموریت هر دوره، هر مقصد به چهار خرده مقصد شکسته (برش داده) شده و برای دوره‌های تحصیلی، با توجه به ساحت‌های شش‌گانه، مقاصد آموزشی تدوین شده است.
جدول ۱ الگوی تدوین مقاصد آموزشی را برای یک مقصد غایی و در ساحت تربیت هنری نشان می‌دهد.

در قسمت دوم این مقاله الگوی هدف‌گذاری جدید با توجه سند برنامه درسی ملی تبیین می‌شود.

* پی‌نوشت

1. pattern
2. Model
3. Goal setting
4. Final Goals
5. Educational Goals

* منابع

۱. مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران شورای عالی انقلاب فرهنگی. شورای عالی آموزش و پرورش. آذرماه ۱۳۹۰.
۲. صفوی، امان‌الله (۱۳۷۲). کلیات روش‌ها و فنون تدریس. انتشارات معاصر، تهران.
۳. شعبانی، حسن (۱۳۷۱). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. انتشارات سمت، تهران.
۴. شریعتمداری، علی (۱۳۶۴). اصول و فلسفه تعلیم و تربیت. انتشارات امیرکبیر، تهران.
۵. دیونی، جان (۱۳۳۹). دموکراسی و آموزش و پرورش. ترجمه امیرحسین آریانپور. انتشارات فرانکلین.
6. Samuelsen, Craver and Howard A. Ozman (2007) philosophical Foundation of Education, pearson. USA, P271.
7. Dale Schunk (2009) Goal Setting, www. education. com/refrence.